

а з 2001 р. — на 30% і склали лише 286,4 грн.

Таким чином, основними причинами збитковості галузі вівчарства є відсутність дієвої державної політики в питанні зацікавленості господарств у виробництві продукції вівчарства, розбалансованість ринку продукції, відсутність необхідної кормової бази, низькі продуктивність овець та продуктивність праці, висока собівартість, низькі ціни реалізації.

Для відродження галузі вівчарства необхідно:

- підвищувати продуктивність овець на основі покращання рівня годівлі, інтенсивного відтворення та концентрації поголів'я в господарствах, які мають природні та культурні пасовища;
- зниження собівартості продукції;
- підвищення продуктивності праці;
- вирішення в т.ч. і на державному рівні питань створення інтегрованих формувань, до яких належать сільськогосподарські виробники сировини, переробні підприємства і торгівельні організації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Месель-Веселяк В.Я. Реформування аграрного сектора України: здобутки і проблеми // Економіка АПК. – 2003. № 5. – С. 3-8.
2. Саблук П.Т. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку. – К., 2002. – 647 с.
3. Сільське господарство Миколаївщини. – Миколаїв, 2003.

УДК 631.1

ДОСЛІДЖЕННЯ СКЛАДУ ХАРЧОВОГО РАЦІОНУ

І.В. Кушнір, кандидат економічних наук

Миколаївський державний аграрний університет

Дослідження харчового раціону населення країни, регіону чи світу в цілому дозволяють визначити рівень добробуту, соціально-економічного розвитку відповідної адміністративно-політичної території. Поліпшення харчування забезпечує найбільш якісне

відтворення та відновлення робочої сили, підвищення продуктивності та якості праці. Рациональне харчування гарантує не лише високу якість трудових ресурсів, а і загальне здоров'я нації в цілому, враховуючи ще непрацездатне населення, як майбутнє країни.

Дослідження харчування — це проблема на зіткненні багатьох наук: медицини, дієтології, валеології, економіки, агрономії. Аграрна економіка вивчає це питання найбільш комплексно та інтегровано, в аспекті оптимального забезпечення фізіологічних потреб населення, виходячи з наявних можливостей аграрного виробництва з урахуванням можливості застосування зовнішньоторгівельних операцій для вирівнювання харчового балансу.

Протягом 1992-2001 років відбулися суттєві зміни в харчовому раціоні українців (табл. 1). Перш за все, необхідно вказати на зниження калорійності середньодобового раціону українця на 11%, на скорочення середньодобового споживання білків та жирів на 12% та 17% відповідно. Окрім кількісних змін, мали місце і структурні, а саме зниження частки тваринної їжі з 23% до 20% у структурі спожитих калорій, що у загальному виразі характеризує погіршення рівня харчування населення України, та наближає її за цим показником до узагальноної групи країн, що розвиваються, які спожили в 2001 році 13% їжі тваринного походження, на противагу, наприклад, Європейському Союзові, у якому цей показник становив 30%.

Найбільшу частку в структурі раціону середнього українця займають хлібопекарська продукція, картопля, овочі, молочна продукція. За період дослідження лише перша позиція з найуживанішої продукції зазнала незначного скорочення. Натомість споживання овочів зросло на 20,5%. Розглянемо причини цієї та інших структурних змін раціону.

Протягом періоду дослідження падіння купівельної спроможності населення України спричинило зниження платоспроможного попиту та, відповідно, споживання дорожчої продовольчої продукції (м'яса — удвічі, масла — на дві третини) за рахунок деякого зростання споживання дешевшої продовольчої продукції (овочів, картоплі та риби).

Таблиця 1*

Харчовий раціон населення України, кг на душу населення

Продукція	1992р.	2001р.	2001 р. у % до 1992 р.
Хлібопекарська	178,8	164	91,7
в т.ч. з пшениці	150,4	127,7	84,9
з рису	1,3	2,4	184,6
з кукурудзи	8,2	9,2	112,2
з жита	12,4	16,2	130,6
Картопля	133,1	140,2	105,3
Цукор	49,6	45,4	91,5
Рослинні олії	9,6	9,5	99,0
в т.ч. соняшникова	9	8,7	96,7
Овочі	88,8	107	120,5
в т.ч. томати	23,1	21,6	93,5
цибуля	11,4	11	96,5
Фрукти	38	27,9	73,4
в т.ч. апельсини та мандарини	0,7	1,9	271,4
банани	0,1	1,1	1100,0
яблука	16,6	8,2	49,4
виноград	5,4	3,5	64,8
Стимулятори	0,3	1,1	366,7
в т.ч. кава	0	0,3	
Алкогольні напої	32	32	100,0
в т.ч. вино	3,7	2,3	62,2
пиво	21,3	25	117,4
М'ясо	59,5	30	50,4
в т.ч. яловичина	26,2	10,7	40,8
свинина	22,5	12,1	53,8
пташине	9,6	6,7	69,8
Тваринні жири	7,9	5,5	69,6
в т.ч. масло	5,5	2	36,4
Молочні продукти (без масла)	154,8	157	101,4
Яйця	12,7	10,1	79,5
Риба	10,1	13,3	131,7

* Джерело таблиць: база даних ООН - FAOSTAT DATABASE

Істотне підвищення споживання не типових для України фруктів (апельсинів та мандаринів – у 2,7, лимонів – у 3,0, бананів – у 11,0 разів) та стимуляторів (кави – у 14,0, какао – у 5,0, чаю – у 2,0 рази) пояснюється розвитком зовнішньоекономічної торгівлі, імпортом цієї продукції відповідно до платоспро-

Вісник аграрної науки Причорномор'я,
Випуск 1, т.1, 2004

можної національної потреби. Однак суттєве зростання споживання ще десятиліття тому екзотичної продукції поки ще не забезпечило досягнення загальносвітового рівня (табл. 2).

Таблиця 2

Харчовий раціон населення в 2001 році, кг на душу населення

Продукція	Європейський Союз	Європа	Розвинуті країни	Країни, що розвиваються	Світ
Хлібопекарська	116,0	133,0	130	162,0	155,0
в т.ч. з пшениці	98,3	110,0	98,0	61,0	68,6
з рису	5,2	4,4	11,1	69,0	56,5
з кукурудзи	6,1	6,9	12,3	20,0	18,4
з жита	4,0	8,0	4,5	0,1	1,0
Картопля	78,1	94,2	74,5	20,5	32,1
Цукор	36,4	37,6	33,7	17,0	20,6
Рослинні олії	21,5	16,6	18	8,8	10,7
в т.ч. соняшникова	4,5	5,8	3,6	0,7	1,3
Овочі	126,0	116,0	115,0	111,0	112,0
в т.ч. томати	32,1	25,4	26,4	12,0	15,4
цибуля	9,1	10,1	10,0	7,0	7,6
Фрукти	114,0	82,3	83,3	55,0	61,4
в т.ч. апельсини					
мандарини	29,0	17,8	22,0	9,5	12,2
банани	8,6	6,5	7,4	9,4	9,0
яблука	26,4	20,6	18,7	5,4	8,2
виноград	9,5	7,0	6,8	2,4	3,3
Стимулятори	8,3	6,3	5,9	1,3	2,3
в т.ч. кава	5,4	3,9	3,5	0,5	1,1
Алкогольні напої	113,0	90,1	84,0	19,0	32,6
в т.ч. вино	33,3	21,2	14,6	0,7	3,7
пиво	74,1	62,2	61,7	11,0	21,8
М'ясо	91,8	72,0	77,5	28,0	38,3
в т.ч. яловичина	18,5	15,8	21,6	6,2	9,5
свинина	44,4	33,8	28,1	11,0	14,9
пташине	21,6	17,8	24	7,7	11,2
Тваринні жири	14	11,3	8,4	1,9	3,3
в т.ч. масло	4,4	3,5	2,6	0,8	1,2
Молочні продукти (без масла)					
	246	209	197	46	78,4
Яйця	12,6	12,2	12,7	7,0	8,2
Риба	26,2	20,2	23,3	14	15,8

Викликає занепокоєння скорочення споживання в Україні традиційних для неї яблук (удвічі) та винограду (на третину). Зниження частки фруктів в харчуванні українців також є наслідком погіршення їх купівельної спроможності, коли раціон першочергово формується за рахунок продукції, у якій співвідношення ціна/вміст калорій, ціна/вміст протеїну, ціна/вміст жирів — мінімальні, а забезпечення раціону необхідною кількістю вітамінів залишається другорядною проблемою та вирішується за залишковим принципом.

Валове споживання українцями алкогольних напоїв залишилося незмінним — 32 л на душу населення в рік, з чого можна зробити висновок про важливість цієї продукції у складі харчування, обсяг споживання якої відносно не залежить від зміни платоспроможності населення.

Досліджуючи харчовий раціон населення різних адміністративно-політичних територій, та порівнюючи його показники з національними, необхідно зробити наступні висновки.

Порівнянню високий рівень споживання хлібопекарської продукції (хлібобулочних та макаронних виробів, круп) є характерним для країн, що розвиваються, що дозволяє населенню цих країн забезпечити свій раціон найдешевшими калоріями, протеїном та жирами. Так, споживання цієї продукції в Україні в розмірі 164 кг на душу населення в рік та в групі країн, що розвиваються, — в розмірі 162 кг — є зависоким у порівнянні з раціональною нормою споживання — 107 кг. Структура спожитої хлібопекарської продукції різниться відповідно до природно-кліматичних зон вирощування зернових: найбільша частка спожитого жита відзначається в Україні, рису — в групі країн, що розвиваються, і навпаки.

Стосовно забезпечення картоплею, то Україна має найвищий показник її споживання у порівнянні з групами країн, що досліджуються, та у порівнянні з рівнем раціонального її споживання — 108 кг на душу населення в рік, що не в останню чергу пояснюється сприятливістю природно-кліматичних умов для її вирощування. Недостатнє споживання картоплі в групі країн, що розвиваються, на рівні 20,5 кг на душу населення в рік компен-

сується споживанням інших крохмальних коренеплодів: кассави — 21,4 кг, батату — 13,7 кг. Кассава — це друга культура за обсягами виробництва коренеплодів, батьківщиною якої є Південна Америка, вона набула найбільшого поширення в Африці, де знаходиться дві третини її світових посівів. Кассава, серед економістів-аграрників, вважається культурою бідних країн, оскільки вона вирощується в тих регіонах світу, де розташовані слаборозвинуті країни, неосвічене населення яких, внаслідок відносної простоти вирощування кассави, здатне виробляти цей продукт харчування.

За споживанням цукру у лідерах знову відзначається Україна серед груп країн дослідження: 45,4 кг на душу населення в рік проти рекомендованих в якості раціональної норми — 30 кг. Понаднормове вживання цукру в Україні певним чином компенсує низький рівень споживання фруктів. Найменш солодке життя відзначається в групі країн, що розвиваються, не зважаючи на те, що саме Латинська Америка та Південна Азія є найбільшими виробниками тростинної сировини.

Рослинні олії є невід'ємною складовою харчування, і якщо в Україні ця продукція представлена майже виключно соняшниковою олією, то в Європейському Союзі майже пропорційно споживають соєву, соняшкову, ріпакову та оливкову олії, а в групі країн, що розвиваються, — соєву та пальмову; також у світі має місце споживання арахісової, бавовняної, рисової та кукурудзяної олії. У середньостроковій перспективі з метою дотримання вимог сівозмін та з побіжною метою диверсифікації споживання рослинних олій в Україні доцільно розширити посіви сої та ріпаку за рахунок скорочення посівів соняшнику відповідно до агроекологічних вимог.

Споживання овочів в Україні, незважаючи на певне зростання протягом 1992-2001 років, залишається найнижчим серед груп країн дослідження і далеко не відповідає раціональній нормі споживання на рівні 185 кг на душу населення в рік. Недостатнє споживання овочів в Україні, хоча частково і компенсується понаднормовим вживанням картоплі, все одно не забезпечує фізіологічних потреб українців. Аналогічний стан відзначається і стосовно

споживання фруктів, яке в Україні вдвічі менше за групу країн, що розвиваються, втричі — за рівень розвинутих країн та раціональну норму споживання, в чотири рази — за споживання фруктів у Європейському Союзі.

На нашу думку, поточний рівень споживання овочів та фруктів обмежується зверху купівельною спроможністю населення. З цього приводу доречно згадати ідею економістів-глобалістів з приводу вирішення проблеми світового продовольчого дефіциту: проблема недоїдання існує не тому, що немає продовольства, а тому, що немає грошей, щоб його придбати.

Як уже зазначалося, вживання українцями стимуляторів в 1992 році було мінімальним, а його зростання протягом десятиліття все одно не відповідає світовим нормам споживання, наприклад, у Європейському Союзі вживання кави у 18 разів більше ніж в Україні, какао — у 4,5 рази, чаю — у 1,5 рази.

Порівнюючи споживання алкогольних напоїв, можемо спростувати безпідставні стереотипи стосовно великих розмірів вживання алкоголю нашими громадянами у порівнянні з населенням розвинутих країн. Споживання алкогольних напоїв у розвинутих країнах у 2,6 рази більше, ніж в Україні, в тому числі в ЄС — у 3,5 рази, в останньому вживання вина у 14,5 рази перевищує український показник, а пива — в 3 рази.

Сучасний рівень споживання м'яса в Україні трохи більший за рівень країн, що розвиваються, проте у 2,6 рази менший за рівень розвинутих країн та раціональну норму споживання, в 3 рази менший за рівень ЄС.

Дещо кращий стан відзначається по забезпеченню українців молочною продукцією. Споживання молока та молочної продукції в Україні вдвічі більше, ніж в середньому в світі та втричі, ніж країнах, що розвиваються, проте вживання цієї продукції залишається на третину нижчим ніж, в ЄС, та майже удвічі — за нормативний показник.

Проголошення курсу на європейську інтеграцію розуміє під собою приведення національних соціально-економічних стандартів до європейських, в тому числі і стандартів харчування, як складо-

вої добробуту нації. Саме це вже відчули продовольчі трейдери. Звернувши увагу на постійну рекламу продовольства на загальнонаціональних телеканалах, необхідно відзначити той факт, що найбільшій рекламі підлягають ті продовольчі позиції, які найменше споживаються в Україні у порівнянні з європейськими стандартами та таким чином являють собою величезний потенційно можливий ринок (табл. 3): алкогольні напої, стимулятори (кава, чай), м'ясо-молочна продукція, консервована плодоовочева продукція, соки. У той же час є поодинокими виключеннями рекламні ролики по продукції хлібопродуктового підкомплексу, відсутня реклама цукру та картоплі.

Таблиця 3

Визначення додаткового річного обсягу споживання продукції в Україні при досягненні стандартів харчування ЄС

Продукція	Ринкова ціна, грн./кг	Додатковий обсяг споживання			
		кг/душу	грн/душу	тис. т	млн. грн
Томати	3	10,5	31,5	514,5	1543,5
Апельсини та мандарини	6	27,1	162,6	1327,9	7967,4
Банани	4	7,5	30	367,5	1470
Яблука	2	18,2	36,4	891,8	1783,6
Виноград	3	6	18	294	882
Кава	50	5,1	255	249,9	12495
Вино	10	31	310	1519	15190
Пиво	4	49,1	196,4	2405,9	9623,6
Яловичина	10	7,8	78	382,2	3822
Свинина	15	32,3	484,5	1582,7	23741
Пташине м'ясо	10	14,9	149	730,1	7301
Масло	15	2,4	36	117,6	1764
Молочні продукти (без масла)	4	89,2	356,8	4370,8	17483
Яйця	50	2,5	125	122,5	6125
Риба	10	12,9	129	632,1	6321
Разом	x	x	2398,2	x	117512

В цілому, для досягнення європейських стандартів харчування, пересічному українцю необхідно збільшити щомісячні витрати на харчування на 200 грн., а потенційно неосвоєний ринок продовольства становить в Україні 117,5 млрд. грн. (майже подвійний

розмір Державного бюджету України). Отже, перехід до європейських стандартів харчування можливий за рахунок поліпшення платоспроможності населення України, зростання реального розміру грошових доходів усіх верств населення, переходу до європейських стандартів оплати праці та соціального забезпечення.

УДК 631.22

ПРОБЛЕМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ В СЕЛЯНСЬКІ (ФЕРМЕРСЬКІ) ФОРМУВАННЯ

*І.В.Свиноус, кандидат економічних наук, доцент
Хмельницький державний університет*

Трансформація або перетворення форм господарювання може здійснюватися за певних умов, конкретних цілей, принципів та методів їх реалізації. Діалектично це означає нагромадження таких кількісних змін, які переходять у якісно новий стан.

Сутність такої форми господарювання, як особисте селянське господарство (ОСГ) практично не змінювалася протягом тривалого часу. Це господарство, засноване на особистій власності, ведеться власником або членами родини з метою забезпечення себе продуктами харчування або частковим поповненням сімейного бюджету. Збільшення виробництва продукції сприяло задоволенню своїх потреб у харчуванні, поліпшенню бюджету за рахунок реалізації лишків сільськогосподарської продукції, вирощеної в особистому селянському господарстві. У правовому аспекті ведення особистого селянського господарства не належить до підприємницької діяльності його власників.

Трансформація особистих селянських господарств в інші форми господарювання в сучасній економічній літературі вже висвітлювалась. Тією чи іншою мірою ця проблема розкрита в роботах А.Ф.Інюкіна [1], Р.Е.Прауста [2], Е.Г.Лисенко [3], В.В.Кузнецова [4].